

"Demokraattinen oikeus kulttuuriperintöön"

Henrik Lilius

Tänä päivänä puhutaan aineellisesta kulttuuriperinnöstä ja sen vaalimisesta ehkä enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Tämä ilmenee monenlaisina sanontoina: etsimme juuriamme, palaamme juurillemme, historia on muistimme, historia ja kulttuuriperintö ovat edellytys kansakunnan itseymmärrykselle, kansa ilman historiaa (aineellista kulttuuriperintöä) on kansa ilman muistia, kansallinen/paikallinen identiteettimme ilmenee kulttuuriperinnössämme, jälkipolvilla on sama oikeus kulttuuriperintöön kuin meillä jne. Kaikki tämä antaisi aiheen monenlaisiin pohdintoihin, mutta haluaisin tässä ottaa esille erään uusimmista "sanonnoista". Monessa yhteydessä, erityisesti EU:n piirissä on alettu puhua myös "demokraattisesta oikeudesta kulttuuriperintöön".

Mikä on tämän sanonnan semantiikka, mitä sillä tarkoitetaan? EU:n piirissä se viittaa useimmiten ja melko yksiselitteisesti kulttuuriperintöä koskevan informaation saatavuuteen sähköisessä muodossa. Mutta mielestäni sanontaan liittyy paljon syvempi semantiikka, ja tätä semantiikkaa voi lähestyä kahdesta eri näkökulmasta.

Juridisesti "demokraattinen oikeus kulttuuriperintöön" viittaa luonnollisesti kunkin maan kulttuuriperintöä koskevaan lainsäädäntöön, sen demokraattiseen säätämiseen ja demokraattiseen soveltamiseen.

Sanonnan sisällön kannalta on kuitenkin keskeistä se kuinka määrittelemme käsitteen "aineellinen kulttuuriperintö". Tässä on nähtävissä sekä suuri muutosprosessi että erilaisia näkemyksiä maailman eri puolilla. Jos tarkastelemme vaikkapa arkkitehtuuriperintöä ja sen vaalimiseen vaiheita on oleellista todeta juuri arkkitehtuuriperinnön käsitteen laajentuminen. Arkkitehtonisesti merkittäväksi ja siis kulttuuriperinnön piiriin kuuluvaksi laskettiin vielä 1960-luvulla ensisijaisesti ns. suuret monumentit: keskiaikaiset linnat, kirkot, merkittävät kartanot, joidenkin kaupunkien vanhimmat julkiset rakennukset sekä jotkut harvat hyvin säilyneet puukaupungit, ts. aineisto joka sisältyi perinteisiin taidehistorian käsikirjoihin. Nyt tilanne on täysin toinen, nyt luetaan rakennetun kulttuuriperinnön piiriin periaatteessa kaikki se minkä ihminen on rakentamisen kautta aikaansaanut: ns. suurista monumenteista asuintaloihin, teollisuuslaitoksiin, metsäkämppiin ja vaikkapa poroi toihin jne. Myös aika-akselli on muuttunut: kulttuuriperinnön piiriin kuuluu myös uusi arkkitehtuuri, jonka tajuaminen osana kulttuuriperintöä on keskeinen nuoremman polven identiteetin kannalta.

Tietenkin kaikissa rakennusperinnön ryhmissä joudutaan tekemään valintoja sen suhteen mitkä nimenomaiset "yksilöt" valitaan säilytettäväksi, mutta oleellista on käsitteen laaja-alalaisuus. Ja juuri laaja-alaisuudessa piilee myös demokraattisuus. Kun tajuamme kulttuuriperinnön riittävän laaja-alaisesti siinä toteutuu samalla demo kraattisuus: jokaisella kansalaisella on jokin osa tai jotkin osat rakennetusta kulttuuriperinnöstä, johon hän voi oman elämänkaarensa ja toimintansa kautta samaistua, löytää oman identiteettinsä. Ja tätä kautta kulttuuriperinnön vaaliminen parhaassa tapauksessa saa myös poliittisen dimension: yhä laajemmat kansalaiskerrokset ovat valmiita puolustamaan omaksi kokemaansa kulttuuriperintöä, ja tällä kansalaisten aktivoitumisella tulee olemaan hyvin suuri merkitys kun rakennuslainsäädännön myötä päätösvaltaa siirretään yhä enemmän kuntatasolle, kunnallisten luottamushenkilöiden on aikaisempaa suuremmassa määrin otettava huomioon valitsijoidensa kulttuurinen identiteetti ja siihen liittyvä rakennusperinne.

Demokraattinen oikeus kulttuuriperintöön viittaa siis yksilön identiteettiin. Mutta se tarkoittaa myös yksilön oikeutta informaatioon, ja ennen muuta tietoon. EU:n piirissä käytävä keskustelu vapaasta ja demokraattisesti sähköisestä tiedonkulusta on käsittäkseni ensisijaisesti keskustelua informaatiosta, ei tiedosta. Kuitenkin tieto on se joka takaa ihmiselle syvemmän kokemuksen kulttuuriperinnöstä ja arkkitehtuurin kohdalla se tarkoittaa mm. sitä, että pystymme "lukemaan" arkkitehtuuria ja tämä on oppimisen asia. Informaation tasolle jää se, että saamme kuulla milloin jokin rakennus on rakennettu ja kuka oli sen suunnittelija. Tiedon tasolle nousemme kun tajuamme esimerkiksi Helsingin Senaatintorin yhteydet Rooman Capitolium-aukioon, valtioneuvoston palatsin yhteyden Rooman Pantheonin tai yliopiston päärakennuksen yhteyden antiikin kreikkalaiseen arkkitehtuuriin sekä tämän kaiken yhteydet myös Pietarin samanaikaiseen rakennustaitteeseen, tai ottaakseni toisen ääriesimerkin: poroaidan kokeminen tietona edellyttää myös tietoa siitä kuinka se on toiminut. Tiedon jakaminen kulttuuriperinnöstä on siis myös keskeinen osa demokratian käsitettä tässä yhteydessä, ja tämän demokratian toteuttamisessa maamme koulu- ja museolaitoksella on edessään runsaasti tehtävää.

Professori Henrik Lilius on museoviraston pääjohtaja.